

ks. Stanisław Makarewicz, Radom

CHRZEŚCIJAŃSKIE WARTOŚCI KONSTYTUCJI *Nihil novi*¹ SEJMU WALNEGO 1505 ROKU

Sejm walny², obradujący w kwietniu i maju 1505 roku w Radomiu, zwany w skrócie *Nihil novi*, uchwalił istotne konstytucje o historycznym znaczeniu dla Polski.

Sejm w Radomiu był wspólnym dla Polski i Litwy oraz Prus Królewskich³. Zebrał się dla „dokończenia unii, uregulowania elekcji i w ogóle wszystkich spraw wspólnych”⁴ tj. spraw tatarskich, naradzenia się nad przyczynami niepokoju w ojczyźnie i dla oceny zagrożeń Korony ze strony Prus Książęcych oraz innych książąt, w tym wojewody wołoskiego, a dla Wielkiego Księstwa Litewskiego ze strony Inflant i Rosji. Sejm trwał od niedzieli Przewodniej (30 marca) do soboty w oktawie Bożego Ciała (31 maja)⁵.

Sejm radomski 1505 roku był jakby początkiem upadku władzy królewskiej. Konstytucja *Nihil novi* w finalnym stwierdzeniu podaje: „Ponieważ prawa ogólne i ustawy publiczne dotyczą nie pojedynczego człowieka, ale ogółu narodu, przeto na tym walnym sejmie radomskim, wraz ze wszystkimi królestwa naszego prałatami, radami i posłami ziemskimi, za słuszne i sprawiedliwe uznaliśmy, jakoż postanowiliśmy, iż odtąd na potomne czasy nic nowego (*nihil novi*) ustanowionym być nie ma przez nas i naszych następców bez wspólnego zezwolenia senatorów i posłów ziemskich, co by było z ujmą i ku uciążeniu Rzeczypospolitej oraz ze szkodą czyjaśkolwiek, tudzież zmierzało ku zmianie prawa ogólnego i wolności publicznej”⁶.

Od tej chwili sejm, złożony z króla, izby senatorskiej i izby poselskiej stał się organem prawodawczym. Ustawa radomska 1505 roku nie omawia głosowania jednomyślności *unanimitatis*. Wyrażenie *communis consensus* oznacza raczej wspólną zgodę. Jednak znaczenie tej ustawy tłumaczono opacznie i uformowano później nie-szczęsne *veto*⁷

Ustawa 1505 roku jest jednym z najcenniejszych pomników prawa polskiego, wprowadzając legalnie władzę ustawodawczą sejmu, przyczyniła się do rozwoju społeczeństwa polskiego. Owocem pracy sejmu radomskiego 1505 roku jest pierwszy uporządkowany zbiór ustaw Rzeczypospolitej, dokonany z polecenia króla Aleksandra Jagiel-

¹ Por. J. Gacki, *Pamiętnik religijno moralny* 1857, t. XXXIII, s. 9-11.

² A. Brückner, *Encyklopedia staropolska*, t. II, Warszawa 1939, szp. 460.

³ W. Uruszczak, *W 500-lecie konstytucji Sejmu Rdmskiego Nihil Novi z 1505 r.*, w: *Radom* 2004, s. 60.

⁴ Tamże.

⁵ J. Luboński, *Monografia historyczna miasta Radomia*, Radom 1907, s. 201.

⁶ W. Uruszczak, *W 500-lecie konstytucji...*, s. 62.

⁷ Prawo zrywania sejmu przez jednego posła okrzykiem *nie pozwalam*. W. Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 1985, s. 595.

łończyka⁸ przez kanclerza koronnego Jana Łaskiego⁹ przy pomocy Stanisława Zaborowskiego¹⁰, znanego ówczesnego prawnika, protegowanego kanclerza. Przy podpisaniu uchwalonego wówczas *Statutu* wymienieni są dwaj arcybiskupi, siedmiu biskupów, dwunastu wojewodów, dwudziestu kasztelanów, hetmani, kanclerz i podskarbi koronni, dwaj sekretarze królewscy, pięciu podkomorznych dworu i ogólnie posłowie wszystkich ziem i mieszkańcy królestwa¹¹. *Statut Łaskiego*¹² był niezwykle ważnym dla całego królestwa. *Statut* nie był kodyfikacją prawa, lecz tylko chronologicznym zestawieniem ustaw królestwa polskiego od najdawniejszych czasów, aż do sejmu radomskiego 1505 roku¹³. *Statut* radomski w następnych wiekach ulegał pewnym zmianom ustawodawczym, lecz ma on w rozwoju narodu polskiego niezwykle doniosłe znaczenie¹⁴.



Król Aleksander i kanclerz Łaski
(z dzieła „Commune ineliti regni Poloniae privilegium” 1506)

⁸ M. Duczmal, *Jagiellonowie*, Kraków 1996, s. 31-32.

⁹ W. Dworzaczek, *Łaski Jan h. Korab (1456-1531)*, PSB, t. XVIII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1973, s. 230.

¹⁰ Stanisław Zaborowski (+ 1529) był m.in. proboszczem sandomierskim i od 1506 r. pisarzem skarbu koronnego. Por. K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. X, Lipsko 1848, s. 11.

¹¹ J. Luboński, *Monografia...*, s. 205.

¹² W. Kopaliński, *Słownik mitów...*, s. 1104.

¹³ J. Luboński, *Monografia...*, s. 205.

¹⁴ Tamże.

Statut jest zatytuowany: *Commune Incltyi Poloniae Regni privilegium constitutionum et indultum publicitus decretorum approbatorumque*¹⁵. Rozpoczyna się przedmową kanclerza Łaskiego, który zaznacza, że król Aleksander rozkazał mu zebrać dawne ustawy krajowe według instrukcji dla dobra wspólnego i dla ułatwienia wymiaru sprawiedliwości¹⁶.

Jako pierwsze i najdawniejsze prawo polskie jest umieszczony tekst pieśni *Bogurodzica* (XIII w.) – jak sądzono wówczas utworzoną i śpiewaną przez św. Wojciecha – a powszechnie również śpiewaną przez wojsko polskie przed rozpoczęciem każdej bitwy¹⁷. Pieśń ta była pierwszym hymnem narodowym¹⁸. Była też nazywana w literaturze staropolskiej *carmen patrium* czyli *proroctwem polskim*¹⁹. Bogurodzica była hymnem koronacyjnym dynastii Jagiellonów²⁰. W malarstwie powstała zapewne z typu ikonograficznego *Deesis* i *Chrystusa Pantokratora*, gdzie Maryja występuje wraz ze św. Janem Chrzcicielem²¹. Adresatem jest Chrystus Władca Wszechrzeczy (*Maiestas Domini*), a Wielką Pośredniczką jest Maryja. Sama modlitwa zawiera troskę o egzystencję człowieka. Pieśń-hymn *Bogurodzica* była też uważana za wyznanie wiary dawnych Polaków i pierwszy ich katechizm. Długosz nazywa *Bogurodzicę* „*Pieśnią Ojców*”²².

Kolejno w *Statucie Łaskiego* jest umieszczona instrukcja króla Aleksandra oraz jego przedmowa, w której wyjaśnia, że dla dobra powszechnego zebrane zostały wszystkie statuty obowiązujące, potrzebne do rozesłania ich do wszystkich starostw i większych kościołów, celem rozpowszechnienia²³.

Dalej w całości są wydrukowane: Statut Wiślicki (1347), Przywilej Koszycki (1371), statuty zatwierdzone przez Jagiełłę w Krakowie i Warcie (1420), przywileje udzielone przez Jagiełłę w Czerwińsku i Jedlni (1430), wyrok arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława, statuty biskupów krakowskich Bodzanty i Lutka, potwierdzenie ustawy karolińskiej o swobodach kościelnych przez papieży Bonifacego i Jana, cztery statuty przeciw postronnym i zabierającym dobra kościelne z dołączeniem objaśnień archidiakona Mikołaja Kottwicza o interdykcje i ekskomunice, dwa zapewnienia wobec innowierców, Konfederacja Nowokorczyńska (1438), statuty o żupach solnych, zapewnienia wobec dóbr wielkorządstwa krakowskiego i ziemi sandomierskiej, zarządzenie o monecie drobnej i fałszywej, Statut Nieszawski (1454), Statut Nowokorczyński (1456), Statuty Piotrkowskie (1447, 1452, 1503 i 1504) oraz wreszcie Statut Radomski z 1505 roku²⁴.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże. Por. W. Dworzaczek, *Łaski...*, s. 230.

¹⁷ K. Mrowiec, *Bogurodzica*, EK t. 2, Lublin 1976, szp. 723.

¹⁸ A. Bednarek, *Hymn narodowy*, EK t. 6, Lublin 1993, szp. 1363.

¹⁹ J. Krzyżanowski, *Dzieje literatury polskiej*, Warszawa 1969, s. 19.

²⁰ U. Borkowska, *Pobożność rodziny Kazimierza Jagiellończyka*, w: *Analecta Cracoviensia*, t. XVI, Kraków 1984, s. 30.

²¹ T. Dobrzeniecki, *Malarstwo tablicowe*, Warszawa 1972, s. 236-237; H. Madej, *Deesis*, EK t. 3, Lublin 1979, szp. 1087.

²² Por. J. Pikulik, *Polska pieśń religijna w XV wieku*, *Analecta Cracoviensia*, t. XVI, Kraków 1984, s. 79.

²³ J. Luboński, *Monografia...*, s. 206.

²⁴ Tamże.

Dalej *Statut Łaskiego* zawiera zwyczaje sądów ziemskiego i grodzkiego (krakowskie) oraz podobnie zebrane dokumenty dotyczące Wielkiego Księstwa Litewskiego, przywilej nadany Żydom i ustanowienie Sądu Najwyższego na zamku krakowskim, na prawie magdeburskim.

Kolejno *Statut* podaje prawo niemieckie (magdeburskie) i prowincjonalne, prawo saskie, prawo lenne oraz ogólne zasady prawa podane w *Summa legum* przez Rajmunda, prawnika sprowadzonego z Awinionu przez Kazimierza Wielkiego²⁵.



Sejm polski z królem Aleksandrem
(według *Commune ineliti regni Poloniae privilegium* z 1506 r.)

²⁵ Tamże, s. 207.

Statut Łaskiego kończy się przywilejem królewskim, który *dawne prawa potwierdza dwoistą pieczęcią, to jest zwykłą i sakramentalną czyli przysięgą królewską*. Jako poświadczenie na *Statucie* zawieszono pieczęć królewską podpisując ją kolejno przez członków poszczególnych stanów w *sobotę Znalezienia Krzyża Świętego 1505 roku*²⁶.

W *Statucie* znajduje się drzeworyt ukazujący króla Aleksandra w koronie, siedzącego na tronie gotyckim z insygniami władzy (berłem i jabłkiem królewskim), pośród senatorów i posłów ziemskich. Przed królem stoi kanclerz Łaski z dokumentem i pieczęcią oraz własnym herbem *Korab*²⁷. Wszyscy są otoczeni wieńcem herbów Polski i Litwy oraz ziem Rzeczypospolitej. W czterech narożach kompozycji unoszą rysunek aniołowie, jako opiekunowie Boży²⁸.

Tak więc Konstytucję *Nihil novi* podpisano 31 maja, w ówczesne święto Znalezienia Krzyża Świętego²⁹, (zwykle obchodzone 3 maja) święto Krzyża, który wyróżniali niezwykłą czcią cesarze bizantyńscy³⁰ oraz cały ród Jagiellonów³¹. To przecież znaczną część Krzyża św., po jego Znalezieniu, przesała św. Helena do Konstantynopola³². Krzyż w Bizancjum był rozumiany jako niezwyczęzony znak Trójcy Świętej³³. Nabożeństwo do Krzyża Świętego było jednym z najważniejszych w szkole synów królewskich³⁴ mieszczącej się na zamku wawelskim, szkole prowadzonej przez ks. Jana Długosza³⁵. Znalezienie Krzyża było dla rycerzy i wodzów wielkim symbolem walki i zwycięstwa w znaku Krzyża Świętego³⁶.

Sukcesem sejmu radomskiego jest powstanie pierwszego uporządkowanego kodeksu ustaw Rzeczypospolitej i przede wszystkim fakt, iż sejm, senat i izba poselska,

²⁶ Tamże, s. 208.

²⁷ Zob. W. Uruszczak, *W 500-lecie Konstytucji...*, s. 58.

²⁸ L. Stachowiak, *Anioł*, EK t. 1, Lublin 1973. szp. 606.

²⁹ S. Gall i in., *Krzyża świętego znalezienie i podwyższenie*, w: *Podręczna encyklopedia kościelna*, t. XXI-XXII, Warszawa 1910, s. 100.

³⁰ Krzyż w Bizancjum był cesarskim znakiem triumfu. S. Skrzyński, *(Krzyż) w kościołach wschodnich*, EK, t. 10, Lublin 2004, szp. 45.

³¹ U. Borkowska, *Pobożność rodziny Kazimierza...*, s. 26.

³² S. Gall, *Krzyża św. znalezienie...*, s. 100.

³³ H. Paprocki, *(Krzyż) w kościele prawosławnym*, EK, t. 10, Lublin 2004, szp. 21.

³⁴ Władysław Jagiełło ozdobił kaplicę na św. Krzyżu bizantyńskimi freskami. Jego syn Kazimierz wybudował kaplicę św. Krzyża w katedrze krakowskiej. Wnukowie Jagiełły, Olbracht i Aleksander, posiadali w swych skarbcach relikwie z częstakami Krzyża św. Por. U. Borkowska..., *Pobożność rodziny Kazimierza...*, s. 27.

³⁵ B. Przybyszewski, *Spotkanie ze św. Kazimierzem*, *Analecta Cracoviensia*, t. XVI, Kraków 1984, s. 97.

³⁶ W. Ziehr, *Krzyż symbol i rzeczywistość*, Kraków 1998, s. 120-125. Por. M. Rożek, *Święty Kazimierz – patron Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, *Analecta Cracoviensia* t. XVI, Karaków 1984, s. 113.

po raz pierwszy zyskały pełną władzę ustawodawczą, która stała się podstawą ustroju parlamentarnego Rzeczypospolitej³⁷.

Całość głównych postanowień sejmowych, w tym sama Konstytucja, była na sejmie wiązana bardzo ściśle z Ofiarą Chrystusa na Krzyżu. Według przekonania sejmujących, z tej Wielkiej Ofiary zrodziło się prawo dla wszystkich ludów chrześcijańskich, miłosiernie otrzymywane za pośrednictwem Bogurodzicy - Matki.

³⁷ O. Halecki, *Jan Olbracht i Aleksander*, w: *Polska, jej dzieje i kultura*, t. I, Warszawa 1927, s. 294.